

Лінгвокогнітивні особливості лекційного дискурсу

У статті досліджено лінгвокогнітивні особливості лекційного дискурсу. Розглянуто найуживаніші визначення понять «дискурс», «текст», «мова», представлені в науковій літературі різними вченими. Виділено та проаналізовано основні відмінні й спільні компоненти між цими термінами. Здійснено розмежування між такими поняття, як лінгвістика тексту та дискурс-аналіз. Дискурс визначено як явище діяльнісне, процесуальне, пов'язане з реальним мовотворенням, а текст – як продукт мовотворення, що має певну закінчену й зафіксовану форму. Розглянуто та проаналізовано різні підходи до розуміння терміна «текст». Звернуто увагу на формальні підходи розмежування тексту та дискурсу за такими опозиціями: усний/письмовий, діалог/монолог, інтерактивний /той, що належить одному авторові. У ході дослідження текст охарактеризовано як результат комунікативної дії, а дискурс – як процес породження тексту, поняття, що стосується мови, актуальної мовної дії. Термін «дискурс» визначено як об'єднуючий і складовий компонент понять мова й текст, які, зі свого боку, є невід'ємними частинами одне одного.

Ключові слова: дискурс, текст, мова, дискурс-аналіз, лінгвістика тексту, комунікація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перші дослідження внутрішньої організації дискурсу стосуються 50-х років ХХ ст. На початку 50-х того ж століття З. Харріс спробував поширити дистрибутивний метод з аналізу речення на зв'язний текст і повернути його до опису соціокультурної ситуації. Так уперше введено у вжиток термін «аналіз дискурсу». Водночас термін «аналіз дискурсу» почали асоціювати з німецьким «Textlinguistik», який у цей період (середина 50-х років ХХ ст.) набув поширення [4, с. 137]. У зв'язку зі збільшенням обсягом робіт із вивчення надфразової єдності на початок 70-х років лінгвістика тексту як науковий напрям укріпила свої позиції. Отже, аналіз дискурсу й лінгвістика тексту стали асоціюватися як схожі, а іноді й тотожні галузі лінгвістики. Проте поступово на початку 80-х рр. ХХ ст. намітилася тенденція до розмежування цих двох лінгвістичних галузей, оскільки поняття «текст» і «дискурс» почали поступово набувати своєї диференціації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченням особливостей дискурсу та його відмінностей від тексту й мови займають вітчизняні й зарубіжні вчені. Але тема потребує постійної уваги науковців.

Мета й завдання статті – окреслити основні поняття дискурсу та висвітлити його мовні й когнітивні особливості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сучасному етапі розвитку науки поняття «когнітивний» сприймається як синонім до таких понять, як «ментальний», «інтелектуальний», «розумовий». Із позиції когнітивістики людина досліджується як система переробки інформації.

Іноді поняття «дискурс», «текст» та «мова» розмежовують за опозицією *письмовий текст* vs. *усний дискурс*, що не виправдано звужує об'єкт цих термінів, зводячи їх до двох форм мовної дійсності, яка використовує й не використовує письмо [10, с. 18; 12; 24; 30; 31]. Такий підхід характерний для низки формальних підходів до вивчення мови та мовлення.

На підставі цієї дихотомії деякі дослідники схильні розмежовувати *дискурс-аналіз* (об'єктом якого, на їхню думку, повинна бути лише усна мова) і *лінгвістику* (письмового) *тексту*: «В даний час існує тенденція до жорсткого розмежування між дискурсом (усним) і текстом (письмовим). Це також відображено в двох найменуваннях досліджуваної дисципліни – дискурс-аналіз та лінгвістика тексту» [33, с. 1]. Такий підхід недоречний у низці випадків, зокрема доповідь можна розглядати одночасно і як письмовий текст, і як публічний виступ, тобто комунікативна подія, хоча й монологічна (у традиційних термінах) за своєю формою, але відображає всю специфіку мовного спілкування [32]. Про нечіткість розмежування дискурсу та тексту пише й сам М. Гоуї: «it (*the distinction*. – М. М.) may at times obscure similarities in the organisation of the spoken and written word» [33, с. 1].

Термін «дискурс», як і «текст», по-різному визначають і використовують у лінгвістичній літературі. Л. П. Рижова вважає, що вже на самому початку використання терміна «дискурс» не припинялися пошуки його російських еквівалентів: пропонувалися такі «еквіваленти», як «дискурс», «мова», «тип мови», «текст», «тип тексту», «зв'язний текст», «текст зв'язної мови». Усе це цілком логічно вказує на неоднозначність розуміння суті дискурсу [21]. М. К. Бісimalієва зазначає, що в західній

термінології термін «дискурс» прирівнюється до розуміння того, що є мова, а вивчення мови відбувається за допомогою двох основних підходів – лінгвістики тексту та аналізу дискурсу [9, с. 78].

Спробуємо розглянути, чим різниться аналіз дискурсу від лінгвістики тексту. Так, М. Л. Макаров видокремлює такі якісні характеристики аналізу дискурсу:

- завдання аналізу дискурсу – дослідження усної й письмової мовної комунікації, що відбувається в нормальних, природних умовах. Лінгвістичним матеріалом є як письмові тексти, так і виконані відповідно до прийнятих норм протоколи спостережень та транскрипти усного дискурсу, включаючи інтерв'ю з інформантами;

- аналіз дискурсу ґрунтується на ретельному дослідженні наочно-змістової сторони спілкування, приділяючи більше уваги його соціальній організації, ніж формально лінгвістичній;

- найважливішими категоріями для аналізу дискурсу є дія, будова та варіативність. Коли люди щось говорять або пишуть, вони тим самим виконують соціальні дії. Конкретні властивості цих соціальних дій визначаються тим, як побудований усний дискурс або письмовий текст, за допомогою яких саме мовних ресурсів, відібраних тим, хто говорить/пише, із різноманіття мовних засобів, функціональних стилів, риторичних прийомів тощо;

- однією з центральних характеристик аналізу дискурсу є підвищена увага до теоретичних, аргументативних структур у всіх без винятку типах тексту й дискурсу.

- аналіз дискурсу все більш виразно набуває когнітивної спрямованості, прагнення за допомогою вивчення усної та письмової комунікації вирішувати питання про співвідношення й взаємодію зовнішнього та внутрішнього світів людини, буття й мислення, індивідуального та соціального [15, с. 40–41].

Говорячи про лінгвістику тексту, потрібно відзначити таке:

- лінгвістика тексту виявляє змістові компоненти, пов'язані із забезпеченням комунікації й тим самим – побудови тексту взагалі; лінгвістика тексту визначає смислові відмінності у вживанні комунікативно орієнтованих компонентів вислову;

- лінгвістика тексту займається виявленням глибинного змісту, що міститься в тексті. У цьому випадку визначення принципу вживання мовних одиниць дає змогу встановити приховані іноді від літературознавчого й стилістичного аналізу смислові зіставлення та теми тексту [17, с. 267–268].

Термін «дискурс» трактується і як текст («зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними чинниками»), і як мова («занурена в життя»). За визначенням лінгвістів [20; 1; 9], нечітке тлумачення терміна «дискурс» призвело до того, що це поняття почали використовувати нарівні з дефініціями «текст» та «мова», що й продемонстровано на наведеному вище прикладі визначення терміна «дискурс». Багато вчених-лінгвістів розділяють думку про те, що «текст» і «дискурс» є поняттями синонімічними. Наприклад, О. В. Александрова вважає, що терміни «текст» і «дискурс» нині використовуються абсолютно синонімічно, незважаючи на те, що сама протяжність одиниць, які позначаються термінами «текст» та «дискурс, залишається й досі невизначеною [1, с. 9–10]. В. І. Карасик розглядає дискурс як «текст, занурений у ситуацію спілкування» [13, с. 5]. А. В. Олянич вважає, що створювані людиною, вимовні та відтворені нею в графічному вигляді тексти всередині комунікативного континууму й складають поняття дискурсу [18, с. 38–39].

Деякі лінгвісти вважають, що дискурс протиставляється тексту як відрізок мови «у дії», що набуває певного значення для свого користувача в контексті, який використовується мовцем із певною метою, за певних обставин і в певному значенні [1]. Але при цьому визначення дискурсу через поняття «мова» вказує на динамічніший характер того, про що йдеться [9, с. 81]. Е. С. Кубрякова та О. В. Александрова стверджують, що «під дискурсом потрібно мати на увазі саме когнітивний процес, пов'язаний із реальним мовотворенням, створенням мовного твору; текст, зі свого боку, є кінцевим результатом процесу мовленнєвої діяльності, що виливається в певну закінчену (і зафіксовану) форму» [14, с. 17]. Отже, дискурс постає як явище діяльнісне, процесуальне, пов'язане з реальним мовотворенням, а текст – як продукт мовотворення, що має певну закінчену й зафіксовану форму [14; 9; 28].

Ю. С. Степанов визначає дискурс як «текст у динаміці». Прирівнюючи ці поняття, науковець звертає увагу лише на вербальний аспект дискурсу [22].

Услід за Е. В. Михайловою ми вважаємо, що найповнішим є визначення дискурсу Н. Д. Арутюнової, яка стверджує, що «дискурс (від франц. *discours* – мова) – зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками;

текст, узятий у дієвому аспекті; мова, що розглядається як цілеспрямована, соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мова, «занурена в життя». Тому термін «дискурс», на відміну від дефініції «текст», не застосовується до стародавніх та інших текстів, зв'язки яких із реальним життям не відновлюються безпосередньо [5, с. 136–137]. Проте, на думку М. Л. Макарова, останнім часом простежується тенденція застосування методів аналізу дискурсу, як і самого цього терміна, до такого мовного матеріалу, як Біблійні тексти, художня, апокаліптична література [15].

Поняття «текст» застосовують у лінгвістиці для позначення будь-якого уривка, будь-якої протяжності, що утворює єдине ціле. Сьогодні, як уважає М. К. Бісimalієва, до цього поняття відносять твори і письмової, і усної мови [9, с. 80]. Наведемо ще одне визначення тексту, дане І. Р. Гальперінім: «Текст – це твір мовнотворчого процесу, що володіє завершеністю, об'єктивованою у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа; твір, що складається з назви (заголовка) і низки основних одиниць (СФЕ), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, має певну спрямованість та прагматичну установку» [10, с. 18].

Так, Н. Д. Арутюнова й Т. М. Ніколаєва визначають термін «текст» таким чином: «Текст – об'єднана смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв'язність і цілісність; під текстом переважно розуміють абстрактну формальну конструкцію» [4, с. 137; 17, с. 507].

Існують різні підходи до розуміння терміна «текст».

Прихильники *першого підходу* розуміють текст широко, як будь-який знаковий комплекс [7; 6; 26].

Другий підхід ґрунтується на думці, що текст – це будь-який словесний твір, як у письмовій, так і усній формі [27; 29].

Для *третього* характерне визначення тексту як фіксованого на листі твору мовнотворчого процесу [10; 24]. Е. В. Михайлова розглядає текст як комунікативну систему, призначену для перенесення закодованої інформації. При цьому під текстом розуміємо будь-яку комунікативну систему для перенесення закодованої інформації, а під системою – об'єднання її компонентів, що перебувають у взаємному зв'язку, для виконання функції, недоступної кожному компоненту окремо [16, с. 14].

Тому текст трактуємо як певну мовну структуру, відмінними рисами якої є зв'язність і цілісність. Потрібно відзначити, що на сучасному етапі розвитку лінгвістики до поняття «текст» відносять твори і усної, і писемної мови, а текст – це результат комунікативної дії.

Отже, текст – це результат комунікативної дії, тобто поняття, що стосується системи мови й лінгвістичної компетенції. Дискурс – процес породження тексту, поняття, що стосується мови, актуальної мовної дії. Як зазначає І. В. Алещанова: термін «дискурс» доцільно використовувати в широкому сенсі стосовно тексту разом із його екстралінгвістичними характеристиками, а термін «текст» у вузькому сенсі – як елемент деякої дискурсивної макросистеми [2, с. 131–132].

У формальних підходах розмежування тексту й дискурсу проводиться за такими опозиціями: усний/письмовий, діалог/монолог, інтерактивний /той, що належить одному авторові [10; 12], та ін.

Усну форму комунікації пов'язує з дискурсом А. Н. Мороховський. Протилежну думку висловлює Д. Шифрін, оскільки вона розглядає діалог як різновид тексту або дискурсу [35, с. 289].

Т. ван Дейк описує дискурс як складне комунікативне явище (подію), що включає соціальний контекст та уявлення і про учасників комунікації, і про процеси виробництва й сприйняття повідомлення. При цьому він підкреслює інтерактивну сторону не лише усної, але й письмової комунікації [11, с. 113].

Отже, визначення поняття «дискурс» через «текст» показує, як уважає М. К. Бісimalієва, схожість (але не ідентичність) їх розуміння в лінгвістиці. Безсумнівно, між дискурсом та текстом існують розмежування, але безперечним залишається той факт, що дискурс, хоч і визначається через термін «текст», проте не є текстом у чистому вигляді. Уважається, що одним із критеріїв розмежування використання термінів «текст» і «дискурс» може бути їх застосування в усній та писемній мові, оскільки до творів усної мови частіше застосовують термін «дискурс», а до творів писемної мови – «текст» [28, с. 10]. На думку М. К. Бісimalієвої, і текст, і дискурс охоплюють твори як усної, так і писемної мови [9, с. 80]. За словами дослідниці, термін «дискурс» переважно вживають у французькій та англійській мовах, тоді як у німецькій найбільш поширений термін «текст». Крім того, М. К. Бісimalієва вважає, що використання термінів «текст» і «дискурс» залежить від індивідуальних

уподобань у вживанні вченими-лінгвістами того або іншого терміна [9, с. 81–82]. Ще одним критерієм розмежування понять «текст» та «дискурс» може стати думка Г. Кресса: «дискурс – це категорія, яка належить і походить із соціальної сфери діяльності; текст, зі свого боку, – така категорія, яка належить та бере свій початок у галузі лінгвістики» [34, с. 27].

Розглядаючи поняття «дискурс» і «мова», потрібно зазначити, що під мовою розуміють як сам процес говоріння (мовна діяльність), так і його результат (мовні твори, що фіксуються в пам'яті або листі) [8, с. 79].

Н. І. Андрейчук стверджує, що дискурс можна розглядати як «серединний світ» між мовленням, мовленнєвою поведінкою, з одного боку, та фіксованим текстом – з іншого [3, с. 137].

За словами Н. І. Формановської, «як речення протиставлене висловлюванню, так, на нашу думку, і текст протиставлений дискурсу» [25, с. 60]. І. П. Сусов дає таке визначення дискурсу: «Зв'язні послідовності мовних актів іменують *дискурсом*. Переданий від мовця слухачеві вислів (або послідовність висловів) переходить у *текст* тоді, коли він стає зафіксованим на письмі (або за допомогою звукозаписувального апарата). Текст виступає, таким чином, у вигляді «інформаційного сліду» дискурсу, що відбувся» [23, с. 40].

Розмежовуючи поняття «дискурс» і «мова» за допомогою умовної вісі «соціальне – індивідуальне», ми дотримуємося погляду Е. А. Попової й вважаємо, що соціальне властиве дискурсу, оскільки для нього характерні інституційні форми спілкування: політичний, педагогічний, терапевтичний, діловий дискурс та ін. Найважливіша ознака мови – її індивідуальний характер. Процес мови знаменується певною тривалістю, темпом, акцентом й ін. [19, с. 11]. Можна стверджувати, що основна відмінність дискурсу від тексту полягає в ідеї розвитку та зумовленості екстралінгвістичними чинниками. Відмінність між дискурсом і мовою, зі свого боку, полягає в соціальній спрямованості першого та індивідуальному характері другого.

При всьому різноманітті підходів до вивчення тексту їх об'єднує одна загальна ідея: текст – це завершене мовне ціле. Йому притаманна деяка структура, і він повинен відповідати певним критеріям текстувальності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, останнім часом, коли розвиток комунікативної лінгвістики засвідчив необхідність синтезу ідей, розроблених у мовознавстві, соціології, психології, етнографії, філософії, культурології, термін «дискурс» вийшов за межі лінгвістики тексту. Для аналізу спілкування, комунікативної взаємодії індивідуумів недостатньо вивчення мови як системи знаків. Розроблені в теорії мовних актів типи прагматичних висловів не дають повної характеристики мовної стратегії того, хто говорить, і відповіді на те, як досягнути найбільшої ефективності мовлення, які мовні засоби потрібно використовувати для досягнення поставлених цілей. Цілком імовірно, що відповідь на це питання можна отримати, здійснивши повний аналіз дискурсу як мовної одиниці, розміщеної вище за рівень тексту, проте значно складніше організованої, ніж одиниці, що стоять нижче, включаючи при цьому в парадигму дискурсивних одиниць соціальні, психологічні, кінетичні, етнографічні моменти. У межах цього напряму досліджується мовна взаємодія адресанта та адресата, а не вислів окремого суб'єкта.

Отже, термін «дискурс» є об'єднувальним складовим компонентом понять «мова» й «текст», які, зі свого боку, є невід'ємними частинами одне одного.

Джерела та література

1. Александрова О. В. О контурах новой парадигмы знания в лингвистике / О. В. Александрова, Е. С. Кубрякова // Структура и семантика художественного текста : доклады VII междунар. конф. – Москва, 1999. – С. 186–197.
2. Алещанова И. В. Газетный текст как разновидность массово-информационного дискурса / И. В. Алещанова // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. трудов. – Волгоград : ВГПУ, 2000. – С. 131–139.
3. Андрейчук Н. І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття : монографія / Н. І. Андрейчук. – Львів – Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
4. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва : Сов. энцикл., 1990. – С. 137.
5. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Большой энциклопедический словарь. Языкознание. – Москва : Большая рос. энцикл., 1998. – С. 136–137.
6. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – Москва : Прогресс ; Универс, 1994. – С. 72–130.

7. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – Москва : Худож. лит., 1979. – 412 с.
8. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики / Ф. С. Бацевич. – Київ : Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с.
9. Бисималиева М. К. О понятиях «текст» и «дискурс» / М. К. Бисималиева // Филологические науки. – 1999. – № 2. – С. 78–85.
10. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – Москва : Наука, 1981. – 140 с.
11. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – Москва : Прогресс, 1989. – 312 с.
12. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации / Т. М. Дридзе. – Москва : Наука, 1984. – 270 с.
13. Карасик В. И. О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. трудов. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20.
14. Кубрякова Е. С. Виды пространств текста и дискурса : материалы науч. конф. / Е. С. Кубрякова, О. В. Александрова. – Москва : Диалог-МГУ, 1997. – С. 19–20.
15. Макаров М. Л. Языковой дискурс и психология / М. Л. Макаров // Язык и дискурс : когнитивные и коммуникативные аспекты. – Тверь : ТвГУ, 1997. – С. 34–45.
16. Михайлова Е. В. Интертекстуальность в научном дискурсе (на материале статей) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 – «теория языка» / Е. В. Михайлова. – Волгоград, 1999. – 205 с.
17. Николаева Т. М. Лингвистика текста / Т. М. Николаева // Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Яреца. – Москва : Сов. энцикл., 1990. – С. 267–268.
18. Олянич А. В. Политико-экономический дискурс в программах основного высшего и дополнительного образования / А. В. Олянич // Основное высшее и дополнительное образование: проблемы дидактики и лингвистики : сб. науч. трудов. – Волгоград : Политех, 2000. – С. 38–43.
19. Попова Е. А. Культурно-языковые характеристики политического дискурса (на материале газетных интервью) : дис. ... канд. филол. наук / 10.02.19 – «теория языка» / Е. А. Попова. – Волгоград, 2007. – 201 с.
20. Ревзина О. Г. Язык и дискурс / О. Г. Ревзина // Вестник МГУ. – Серия 9 : Филология. – Москва, 1999. – № 1. – С. 25–33.
21. Рыжова Л. П. «Французская школа» анализа дискурса / Л. П. Рыжова // Тверской лингвистический меридиан. – Вып. 1. – Тверь, 1998. – С. 84–92.
22. Степанов Ю. С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца XX века : сб. статей / под ред. Ю. С. Степанова. – Москва : Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. – С. 33–73.
23. Сусов И. П. Введение в языкознание : учебник [для студентов лингвист. и филол. спец.] / И. П. Сусов. – Москва : АСТ: Восток–Запад, 2007. – 379 с.
24. Тураева З. Я. Лингвистика текста: текст, структура и семантика / З. Я. Тураева. – Москва : Просвещение, 1986. – 127 с.
25. Формановская Н. И. Размышления о единицах общения / Н. И. Формановская // Русский язык за рубежом. – 2000. – № 1. – С. 56–63.
26. Фуко М. Герменевтика субъекта / М. Фуко // Социологос. – Вып. 1. – Москва, 1991. – С. 284–311.
27. Чуприна Т. С. Текст и закономерности употребления существительного и прилагательного, связанных с деривационными отношениями (на материале английского языка) / Т. С. Чуприна // Языковая личность: системы, нормы, стиль. – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 117–118.
28. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : монография / Е. И. Шейгал. – Волгоград : Перемена, 2000. – 368 с.
29. Шмидт З. И. «Текст» и «История» как базовые категории / З. И. Шмидт // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 8 : Лингвистика текста. – Москва : Прогресс, 1978. – 479 с.
30. Coulthard R. M. 'Forensic discourse analysis' / in R M Coulthard (ed.) // Advances in Spoken Discourse Analysis. – London : Routledge, 1992. – P. 242–257.
31. Coulthard R. M. 'Powerful evidence for the defence: an exercise in forensic discourse analysis' / R. M. Coulthard ; in J. Gibbons (ed.). – 1994. – P. 414–242.
32. Grac J. Exemplificacia : Vzory a modely v zivote cloveka / J. Grac. – Bratislava : Vydavatelstvo Obzor, 1990. – 432 p.
33. Hoey M. On the Surface of Discourse. George Allen and Unwin / M. Hoey. – London, 1983. – 211 p.
34. Kress G. Linguistic processes in sociocultural practice / G. Kress. – Victoria : DeakinUniversity Press, 1985. – 264 p.
35. Schiffrin D. Discourse Markers / D. Schiffrin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988. – 364 p.

Смаль Оксана. Лингвокогнитивные особенности лекционного дискурса. В статье исследуются лингвокогнитивные особенности лекционного дискурса. Рассмотрены наиболее часто употребляемые понятия «дискурс»,

«текст», «речь», представленні в научній літературі різними ученими. Виділені і проаналізовані основні відмінні і загальні компоненти між цими термінами. Осуществляється розмежування між такими поняттями, як лінгвістика тексту і дискурс-аналіз. Дискурс визначається як явище діяльностне, процесуальне, пов'язане з реальним творенням мови, а текст – як продукт творення мови, що має певну закінчену і зафіксовану форму. Розглянуті і проаналізовані різні підходи до розуміння терміна «текст». Звертається увага на формальні підходи до розмежування тексту і дискурсу по таким опозиціям: усний/письменний, діалог/монолог, інтерактивний/приналежний одному автору. В ході дослідження текст був охарактеризований як результат комунікативного діяння, а дискурс – як процес породження тексту, поняття, що стосується мови, актуального мовного діяння. Термін «дискурс» був визначений як об'єднуючий і складовий компонент понять «мова» і «текст», які, з однієї сторони, є невіддільною частиною однієї іншої.

Ключевые слова: дискурс, текст, мови, дискурс-аналіз, лінгвістика тексту, комунікація.

Smal Oksana. Linguistic and Cognitive Peculiarities of Lecture Discourse. The article is devoted to the investigation of linguistic and cognitive peculiarities of lecture discourse. The most usual definitions of terms «discourse», «text», «language» presented in scientific literature by different scientists are considered in the article. The main different and common components between these terms are distinguished and analysed in the article. The distinction between such notions as text linguistics and discourse analysis is realized. Discourse is defined as something active, procedural related to language creation and text – as a product of language creation that has a complete and stable form. Different approaches to the understanding of the term «text» are considered and analysed. Attention is paid to formal approaches of text and discourse separation on such oppositions: oral / written, dialogue / monologue, interactive / that belong to one author. The study shows the text as a result of communicative action and discourse as the process of text generation, a relating to language concept, the actual speech action. The term discourse is defined as a joining and composite component of the concepts language and text, which are integral parts of each other.

Key words: discourse, text, language, discourse analysis, text linguistics, communication.

Стаття надійшла до редколегії
25.03.2017 р.

УДК 821.111'06–3.09:81'22'42

Оксана Сподарик

Функційний аналіз параграфемного коду полікодового художнього прозового тексту

У статті досліджено функціонування параграфемного коду в полікодовому прозовому тексті. Зазначено актуальність теми, яка зумовлюється загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на вивчення полікодових текстів, з'ясовано наукову новизну одержаних результатів, що визначається тим, що на матеріалі британської художньої прози початку ХХІ ст. досліджено специфіку реалізації функцій параграфемного коду. У роботі проаналізовано три групи параграфемних елементів: синграфеміку, супраграфеміку та топографеміку – й виявлено специфіку реалізації їхніх функцій (атрактивної, смисловидільної, експресивної, асоціативної, сатиричної, естетичної, символічної). У науковій розвідці встановлено, що використання прийомів пунктуаційної, шрифтової, графічної образності в полікодовому тексті дає змогу авторам посилити загальну експресивність тексту та залучити читача до рецепції й інтерпретації написаного. У статті визначено перспективи подальших наукових розвідок, які пов'язані з дослідженням функційної значимості вербального та іконічного кодів у семіотично гетерогенних різножанрових постмодерних текстах.

Ключові слова: полікодовий художній текст, параграфемний код, синграфеміка, супраграфеміка, топографеміка, код кольору.

Постановка наукової проблеми та її значення. Тривалий час полікодові тексти були поза увагою мовознавців. Але останнім часом предметом зацікавлення дослідників стала взаємодія негово-